

Werkster gewone hoornaar, met onderscheidende kenmerken.

foto Hans Jonkman

Hoornaars, horrorwespen of Grote Vriendelijke Reuzen?

Veel mensen zijn bang voor hoornaars. De daadwerkelijke risico's vallen gelukkig erg mee, zeker als je de dieren met rust laat. Ook de Aziatische hoornaar, een nieuwkomer in Nederland, is niet gevaarlijk voor mensen maar bedreigt wel onze honingbijen.

—Theo Zeegers (Naturalis)

> De hoornaar is onze grootste wesp. Een voorbijvliegende hoornaar leidt minstens tot respect bij de toeschouwer en vaak tot schrik. Zo'n veertig jaar geleden waren hoornaars tamelijk zeldzaam in ons land en in voorkomen voornamelijk geconcentreerd in Limburg en op de hogere zandgronden. Sindsdien heeft de hoornaar zich sterk in westelijke richting uitgebreid. Haar voorkomen is momenteel niet meer beperkt tot de zandgronden. Zo zijn hoornaars relatief talrijk in de Flevopolders.

De uitbreiding van de hoornaar leidt in toenemende mate tot – al dan niet vermeende – incidenten met recreanten. Duidelijk is dat we nog moeten leren om te gaan met de hoornaar. Daarbij komt dat recent een tweede soort hoornaar in ons land aangetroffen is: de Aziatische hoornaar. Deze exoot die via Frankrijk ons land bereikt heeft, zal naar verwachting de komende tijd veel aandacht trekken.

Een jaar van een hoornaar

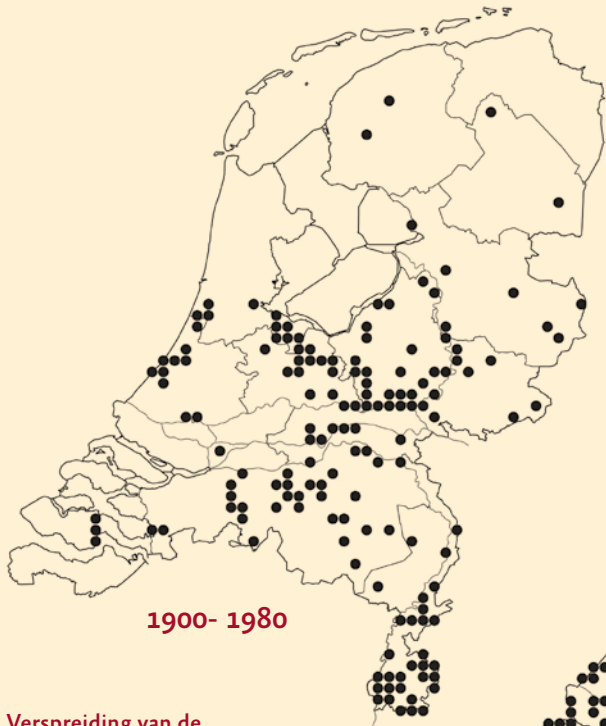
De hoornaar is een sociale wesp. Alleen de koninginnen overwinteren op een beschutte plek. Wanneer de koningin in het voorjaar uit haar winterslaap ontwaakt, gaat zij op zoek naar een plek om een nieuw nest te starten. Hoornaarnesten zitten doorgaans in holle bomen of gelijkende objecten, zoals vogelkasten. Na enkele weken verschijnen de eerste werksters (onvruchtbare vrouwtjes) uit het nest. Vanaf dat moment nemen de werksters al het werk van de koningin over. De koningin beperkt zich tot het leggen van eieren. Met nieuwe generaties werksters groeit het nest snel. In september kunnen er meer dan duizend hoornaars in een nest aanwezig zijn. Laat

in de herfst vliegen de nieuwe koninginnen en de mannen uit. Eind oktober is het nest volledig uitgestorven en verlaten. De larven van hoornaars zijn carnivoor. Zij worden gevoed met insecten, die de werksters gevangen hebben hun kaken. Prooien zijn vliegen, bijen en andere wespen, maar ook grote insecten als libellen kunnen worden gevangen! De angel wordt alleen gebruikt bij de verdediging en niet in de jacht. De werksters voeden zichzelf met bloemnectar.

Gevaar en hinder

Hoornaars hebben last van een slecht imago. Ieder jaar, met name in de nazomer, verschijnen er berichten in de media over problemen met hoornaars. De negatieve berichten lijken te worden gevoed door het imposante uiterlijk van de dieren. De daadwerkelijke risico's vallen gelukkig erg mee. Hoornaars komen niet af op suiker en zoetheid. Van los rondvliegende hoornaars raken sommige recreanten in paniek, maar de kans om gestoken te worden is bijzonder klein. De meeste problemen met hoornaars worden gerapporteerd bij nesten, doorgaans in de voet van holle bomen.

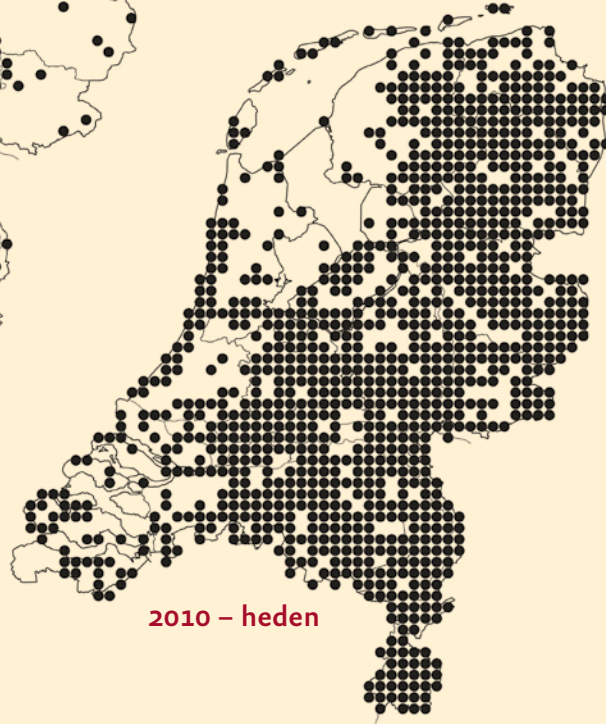

1900- 1980

Verspreiding van de gewone hoornaar in ons land. Links: periode 1900- 1980. Rechts: periode 2010 – heden.

Bron: EIS waarnemingsbestand Aculeaten.

2010 – heden

Maar zelfs daar zijn hoornaars opvallend dociel en lankmoedig, zeker in vergelijking met “limonadewespen” (de gewone of Duitse wesp). Jan Smit toonde op Vroege Vogels TV hoe je tijden lang zonder enig probleem op een meter van een hoornarnest kan staan. Alleen wanneer het nest zelf direct wordt verstoord, zullen hoornaars agressief gedrag vertonen. Wanneer iets (hond) of iemand anders dat vlak voor jou gedaan heeft, is er enige kans dat je onverhoeds door agressieve hoornaars aangevallen wordt.

De steek van een hoornaar is pijnlijk, maar niet pijnlijker dan van andere wespen. De mate van pijn wordt voornamelijk bepaald door de plek van de steek. Lippen en vingertoppen zijn zeer gevoelig. Een steek levert zelden meer op dan een schrik- en pijnreactie. Enkele mensen zijn speciaal gevoelig voor steken van wespen en bijen. Voor deze mensen kan een steek van een hoornaar een gezondheidsrisico vormen, maar dat geldt eveneens voor limonadewespen. Ook voor deze mensen zijn limonadewespen gezien hun talrijkheid en gedrag een veel groter gevaar dan hoornaars. Bij agressie rond het nest kunnen mensen in een keer heel veel steken oplopen. Ook dat brengt in sommige gevallen tijdelijke gezondheidsrisico's met zich mee.

Maatregelen

Naast de door veel mensen ervaren hinder, is het daadwerkelijk gevaar dus beperkt tot de directe omgeving van verstoorde nesten. Gezien de beperkte risico's, is de reflex om nesten uit te roeien vanuit oogpunt van veiligheid onnodig, tenzij het nest zich in of direct naast een plaats bevindt waar veel menselijke activiteit verwacht mag

foto: Ed Collin

Nest van een gewone hoornaar in een holle boom.

Werkster van de Aziatische hoornaar, met onderscheidende kenmerken van de gewone hoornaar.

Groot nest (diameter 60 cm.) van de Aziatische hoornaar, 4 meter hoog in een perenboom (in de rode cirkel) bij Dreischor, vrijwel onzichtbaar vanaf de grond.

worden. Denk daarbij aan nesten die laag in holle bomen (zeer) dicht bij paden liggen en tot de maanden augustus – september. In dergelijke gevallen zou de terreinbeheerder maatregelen moeten overwegen. Te beginnen met het informeren van het publiek. De volgende stap kan zijn het tijdelijk afsluiten van het pad en/of het met lint afzetten van de omgeving van het nest. Pas als dat allemaal niet toereikend is, komt het ruimen van het nest in beeld.

Aziatische nieuwkomer

Sinds vorig jaar komt er nog een soort hoornaar in ons land voor: de Aziatische hoornaar. In het Zeeuwse Dreischor werd een nest in een perenboom aangetroffen, naast een gazon met picknickbankje. De bewoners en gebruikers van de picknickbank hadden nooit iets gemerkt van de Aziatische hoornaar. De Aziatische hoornaar komt oorspronkelijk uit Zuidoost Azië. Zo'n vijftien jaar geleden is de soort per ongeluk geïntroduceerd in Zuid-Frankrijk. Sindsdien heeft de soort zich in rap tempo over grote delen van West-Europa verspreid. Zij komt inmiddels verspreid voor in Vlaanderen en heeft inmiddels ook Engeland bereikt. Vondsten in ons land zijn de komende jaren vooral in de drie zuidelijk provincies te verwachten. De Aziatische hoornaar is duidelijk kleiner dan de gewone hoornaar en een stuk donkerder. De nesten van de Aziatische hoornaar zijn veel groter dan die van de gewone hoornaar. De nesten hangen in bomen, doorgaans

hoog in hoge bomen. Ook deze hoornaarsoort is opvallend doel, zelfs rond het nest. Voor mensen is de Aziatische hoornaar dus een verwaarloosbaar risico. Dat ligt anders voor honingbijen. Aziatische hoornaars vangen relatief veel honingbijen in de directe omgeving van bijenkasten. Imkers kijken dan ook met zorg naar de opmars van de Aziatische hoornaar.

De Aziatische hoornaar staat op de Europese lijst van invasieve exoten die verplicht bestreden moeten worden ('Unielijst'). Bij waarnemingen van Aziatische hoornaars is de overheid dus verplicht om zich in te spannen om nesten op te sporen en uit te roeien. Het eerder genoemde nest in Dreischor is daarom ook vernietigd.

Informeren van het publiek

De inheemse hoornaars heeft zich de laatste decennia over ons land verspreid en daar mogen we blij mee zijn. Het is binnen de insecten een toppredator die grote aantallen vliegende insecten vangt. Gevolg is wel dat meer en meer mensen in contact komen met hoornaars. Veel van die mensen zijn niet of slecht bekend met de hoornaar. Zij moeten leren omgaan met hoornaars in hun leefomgeving. Net zoals bij adders en grote grazers, is informatie over goede omgangsvormen en de reële risico's van belang. De terreinbeheerders instanties kunnen hier een belangrijke bijdrage aan leveren.<

theo.zeegers@naturalis.nl

